

den slaskiga

Fritänkaren

Nr. 85 Mars 2000

Åttonde årgångens nummer 4.

Innehåll :

<i>Diverse: Alla är vi krämplingar</i>	2
Till minne av en vivör	2
<i>Debatt: Kommentarer till Österrike</i>	3
Slaskspalt	4
Moses Mendelssohn (1729-86) <i>av Hans-Joachim Heyneman</i>	5
Religiöst och annat slask	7
Shakespeares testamente, <i>av John Bede</i>	8
<i>Fysik: Stora smällen - en låst teori, av Carl O. Nordling</i>	9
<i>Musik: Sjostakovitj och andra Sovjetkompositörer</i>	11
Film: Jeanne d'Arc	13
<i>Europa :</i>	13
Konvalescensresan, del 5: <i>Balkansk natt</i>	13
Magsårsflykten, del 10	14
<i>Indien & Tibet :</i>	17
Den omöjliga resan till Leh, del 9	17
Nya vägar i Indien, del 14	18
Fakta i fallet Karmapa	20
Kulturkalender, januari 2000	20

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagens viktigaste artiklar i översättning.)

Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 17.2.2000

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Alla är vi krämplingar.

Allt fler jämnåriga börjar klaga över sina krämpor. Krämpor är dess värre något som med åren ständigt kommer att tilltaga med lavinartad obönhörlighet, så att det ofrånkomligt mer och mer med åren även måste komma till att dominera de lidande medelålders offrens både tankegångar, konversation och mentala tillstånd - på dess värre bara ont och inget gott. Sedan är frågan hur man skall åtgärda detta bedrövelsernas universaltrauma. Kanske man skulle skriva en 100 sidors novell om det, typ "Ivan Iljitjs död" av Leo Tolstoj, om man tycker sådant är roligt. Kanske man rentav kan finna läsare för sådan kvalificerad och utstuderad smörja, men chanserna för noll resultat på den punkten är astronomiskt överväldigande. Somliga är dock bra på just sådant, och det finns alltid överlopsmaterial på området från hela världen och alla tider, som man dock vanligen finner mest bland soporna.

Vem lider i vår ålder inte utom av kroniska yrselanfall även av exempelvis en förtvinande vänsterarm samt kroniskt ont i ryggen (ischias i kombination med diskbrock, så att de multiplicerar varandra,) utom allmän huvudvärk (kroniska kopparslagare i form av så kallad ständigt tilltagande migrän) utom gamla med åren uppsamlade magsår, som alltid pålitligt återkommer så fort man tänker på dem, jämte tandvärk som aldrig blir bättre fastän käftis drar ut tänderna på en, rottyller dem så att tandvärken tilltar eller ersätter dem med praktgarnityr med katastrof för plånboken och framtiden som enda resultat, för att inte tala om håravfall och för varje dag ständigt tilltagande blindhet och dövhet - säkert har man tinnitus också, så att man oavbrutet stup i kvarten hör till exempel dånande kyrkklockor i skallen vare sig man vill det eller inte - tio procent av detta landets befolkning lär ha sådana problem. Med tiden kommer även gikten och portvinsnäsan och podager samt käringsmustasch, men det är ingen sjukdom eller krämpa utan bara naturligt, vilket gör det ännu värre. Veneriska sjukdomar (eller snarare belastningsartade minnen) skall vi inte tala om. Men om man bara bor i Göteborg kan man skylla allt sådant på göteborgsluften, som ju är landets sämsta.

Så varen vid gott mod! Har man bara krämpor så är man alltid i gott sällskap! Värre är det att vara frisk och ensam om sin friskhet: "*Geniet är alltid ensamt och utlämnat i ett hav av idioter.*" (Citat av något bortglömt geni.)

Till minne av en vivör.

Han var centralpunkten i Göteborg för alla gamla rucklare. Han kände alla som levde hellre än väl, och få har väl varit nära bekant med så många självmördare av så mångskiftande slag som han: olyckliga homosexuella, utbrända själar, drogflippande konstnärer som hoppade ut genom fönstret, ihjäldepressiva politiker - han kände dem alla, ty han var deras enda biktfar. Själv höll han dem gärna sällskap i alla deras laster med besked och ansträngde sig metodiskt för att både dricka och röka ihjäl sig men lyckades inte förrän efter 72 år och det med största svårighet, då det bara gick trögare ju närmare slutet han kom.

Ändå var han en lärd man med många talanger. När han debuterade för 50 år sedan som diktare hälsades han entusiastiskt välkommen av euforiska kritiker som såg honom som en ny Stig Dagerman eller Karin Boye. Sedan skrev han aldrig någonting mer.

I stället läste han och levde han. Han hade ett antal äktenskap och tallösa förbindelser och en av stadens finaste boksamlingar. Han var känd för sin mycket goda smak och satte Chopin högst av alla, vars Klockpreludium (nr 17) han ville ha

till ett av sina bröllop, men organisten nekade, vilket resulterade i ett av markisens många berömda och livslånga bråk.

Han kunde vara utstuderat djävulsk mot ovänner. När grannar plågade honom med olidlig rockmusik skaffade han några megahögtalare, tog bort mattan och linoleummattan, placerade högtalarna neråt mot golvet, satte på radion för fullaste volym och reste bort. När han kom tillbaka efter en vecka var rockfantasterna tämligen ihjälkokta i hjärnan och plågade honom aldrig mer.

Det var mot slutet av 70-talet jag lärde känna honom, och vi blev genast mycket goda vänner. På den tiden förekom även Tango och Daniel Wallenius, som båda med åren tog livet av sig. Han var min mest kultiverade vän, och det var väl bara jag som kallade honom för Markisen. Han hade många andra namn, "Ljus-Anders", "Vackre Anders" var några av de mera vanliga. Själv såg han sig gärna som den evige teologie studerande.

Ändå kom han från de enklaste tänkbara förhållanden: den sundaste halländska bondefamilj, vars medlemmar vanligen dog närmare 100-årsåldern. Hans gener och påbrå kunde inte gärna ha varit bättre. Det var kanske hans utomordentliga fysik som fick honom att falla för frestelsen att slösa fritt med sina resurser som Errol Flynn och helst festa ihjäl sig. Han varken drack eller rökte någonsin måttligt. En av hans klassiska bravader, som han gärna återvände till för att skryta med, var när han i sällskap seglade till Danmark för att där köpa sprit. På återvägen blev det storm, och hans sällskap drack upp halva spritförrådet och orkade sedan bara ligga i kölsvinet och kräkas hela vägen. Han fick själv ensam sköta roret i stormen (mer än berusad även han) fastän han aldrig hade seglat förut - och klarade biffen.

Med åren blev han mera lynnig och svårhanterlig i samband med att han började brygga giftigt elefantstarköl själv i obegränsade mängder, och sista gången jag var hos honom drack han bara gin. Han hade en annan gäst då också som det blev bråk med så att han gick, och då gick jag också. Inte ens jag tålde gin i obegränsade mängder.

Njurarna tog slut med åren jämte levern, och så rök testiklarna i allmän kroppscancer av mångskiftande slag. Kvar fanns bara magen och lungorna för fortsatt superdestillering och kedjerökning. Men han höll stilen ehuru rosslandes. När slutet kom efter många års galopperande skelettcancer erinrade man sig läkarens ord som obducerade den vid bara 50 år avlidne Errol Flynn: "Mirakulöst att han levde så länge." Anders torde ha slagit Errol Flynn ur brädet.

Kommentarer till Österrike.

"Problemet med Dr. Jörg Haider är att han inte förstår att det inte går att föra politik utan diplomati. Ärlighet i all ära, men i politik kan den göra mera skada än nytta, om den inte kläs i anständiga kläder som döljer de utmanande delarna. Det är detta som är diplomati. Den är inte falsk utan bara utklädd till anständighet, och endast i tillmötesgående kläder som väcker behag kan vilka mål som helst nås utan svårighet."

- österrikisk diplomat.

"Den ovärderliga fördelen med en monarki är att den blott genom att hålla en viss stil förlämnar en förmåga av good will över hela landet. Det är detta som drottning Silvia gör i Sverige. Nackdelen är att det alltid funnits monarker som tappat stilen, och då har hela idén med monarkin gått förlorad, som skedde i det första världskriget. Det var ytterst beklagligt att Österrike, Tyskland och Ryssland

förlorade sina monarkier, ty hade de bara behållit dem hade dessas blotta existens som idé och företrädare för landets stil gjort både bolsjevikismen och nazismen omöjliga."

- rojalistens argument.

"När jag hör ordet kultur osäkrar jag min revolver."

- nazistens kulturinställning.

Slaskspalt.

Vladimir Zjirinovskij brukade vara alla världens slaskspalters okrönte kung, men han har på senare år fått kraftig konkurrens genom Helmut Kohls hemliga kålsuperier ("Don Kohleone"), president Clintons oförglömliga fruntimmersklanterier (som bara stärkt frugan Hillary i hennes bestämda avsikt att aldrig någonsin överge honom ens för en annan ännu bättre kålsupare), den belgiska regeringens outrannsaktliga pedofilmysterier, president Chiracs politiskt tvättade pengar, turerna kring Israels presidents dolda men tydligen desto mer begagnade talanger, det eviga ölbråket i Nordirland, där de oeniga parterna aldrig kan enas om att avsluta bråket och gå ett slag utanför puben för att göra upp, (de måste ständigt ta ett stopp till för att ytterligare fördunkla sina egentliga avsikter,) den saktmodige Monsieur Putains kometkarriär i Ryssland som resultat av sitt beslutsamma trassel i Tjetjenien, (huvudstaden där har liknats vid en schweizerost men utan någon ost kvar i hålen,) de kvinnliga presidentkandidaterna i Finland och deras sexuella bestyr i vattensängar eller med särbon i trappuppgången, för att inte tala om Sveriges statsminister Edvard Perssons braksuccé utan motstycke i Sydafrika (som av allt att döma hans trogna skattebetalare får stå för täckandet av förlusterna av,) - men alla dessa slaskspaltare är som meningslöst flugsurr i våra öron. En annan kronisk slaskspaltare har enkom anhållit om att få sin insändare publicerad:

"Efter att ha läst senaste utgåvan av din tidskrif, vill jag bara påpeka att man måste läsa Adoremus för att kunna kommentera den, det går inte att som du, Kjell och JBW, bara haspla ut sig saker hur som helst, kommer doktor Sandy och John Bede att stämma in i kören i nästa fritänkare? Om jag nu har exkommunicerat mig själv, visa då det ställe i Kyrkans kanoniska lag av år 1917 där det finns belägg för ett sådant påstående, vad har jag skrivit om "Guds utvalda folk" som inte stämmer överens med verkligheten? Gamla Förbundet i all ära - men det är det Nya som "gäller". Floskler i all ära, men ärlig kritik är bättre. Fritänkaren är en i kultursynpunkt mycket värdefull tidskrif, men när det gäller kritiken av Adoremus borde den "ansvarige" utgivaren engagera sig litet bättre! Mvh MR."

Vi skickade följande svar till MR:s hemsideredaktör:

"Jag gitter inte svara på Mikaels som vanligt aggressiva utlåtande. Han vet mycket väl själv vad han under 20 år skrivit mot judarna, och jag gitter inte upprepa det, eller rättare sagt, jag skulle kunna citera hur många exempel som helst på hans ständigt återkommande "hets mot folkgrupp" ur gångna nummer som jag har tillgång till, men så fula saker vill jag inte citera."

Vi har behållit MR:s inlägga med stavfel och allt. De flesta klagomål som drabbar "Adoremus" tycks röra dess ständigt återkommande mängder av stavfel. Bland annat tycks MR inte känna till att det heter "tidskrift" och inte "tidskrif". Han slarvar även med förkärlek med grammatiken. Exempelvis heter det "ur kultursynpunkt" och inte "i kultursynpunkt".

Även John Bede har framfört sin mening i ärendet Mikael Rosén, men vår irländares utlåtande är sådant att det inte ens kan publiceras i Fritänkaren. Vi kan bara hänvisa det till den efter omständigheterna nödvändiggjorda slaskspalts-posörsbiträdesurinoarkloak-rensningsbyrå. Det oundgängliga begreppet blir kanske klarare om man delar av det: slaskspalts-posörs-biträdes-urinoarkloakrensnings-byrå. Det är den yttersta byråkratiska instansen, där förstoppningen alltid är garanterat total.

Här är kanske något för Mikael Rosén och hans gelikar att bita i:

Moses Mendelssohn (1729-86)

Om Frankrike var jude-emancipationens politiska födelse-land, så tillföll det dock det humanistiska Tyskland att genom allsidig belysning av judefrågan skapa en teoretisk grund för dess lösning. I över ett halvt sekel hade här pågått en omfattande litterär debatt för och emot judarna. På tröskeln till den dåvarande judendomens befrielse stod en judisk man, som med "sin rena barnasjäl" (Marcus Ehrenpreis) och sin orubbliga tro på det goda syntes förutbestämd att befria sina trosfränder från yttre (om ock tillfällig) och inre trældom. Denne man var Moses Mendelssohn från ghettot i den dåvarande tyska staden Dessau (Anhalt). Mendelssohn medförde till Berlin intet annat än sin trosvisshet, sitt världsöppna sinne och sin vetgirighet. Några årtionden efteråt var han medelpunkten i en humanistisk krets, från vilken de första impulserna till de förtrycktas befrielse blev en verklighet. Som en gång Josef kunde Moses Mendelssohn säga till sina trosbröder: "Till räddning har Herren sänt mig före eder."

Moses Mendelssohn var den förste och främste judiska tänkare som framträdde nu, och hans inställning till Bibeln är betydelsefull både i sig själv och på grund av det inflytande den hade på hans efterföljare. Mendelssohn var en övertygad rationalist, och hans allmänna inställning till religionen var inte olik Spinozas. Men om Spinozas rationalism hade fört honom bort från judendomen, så identifierade sig Mendelssohn bestämt med det judiska folkets acceptering av Lagens bindande makt.

I den viktiga och än idag läsvärda boken "*Jerusalem*" upprättar Mendelssohn en allians mellan judendomen och "förnuftets religion" och drar en bestämd gräns mellan judendomen och kristendomen. Mendelssohn skriver: "Jag erkänner inga eviga sanningar förutom dem vilka inte endast kan förstås av det mänskliga intellektet utan även demonstreras och bekräftas genom människans förmåga.... Jag anser att denna ståndpunkt är en väsentlig del av den judiska religionen, och jag tror att undervisningen om detta utgör en av de karakteristiska skillnaderna mellan judendomen och kristendomen.

För att sammanfatta det i en enda mening: Jag tror inte judendomen känner till en uppenbarad religion som motsvarar den innebörd de kristna lägger i samma uttryck.

Israels folk lyder under en gudomlig lagstiftning: lagar, budord, förordningar, regler för ledning, undervisning om Guds vilja och om vad de skall göra för att uppnå tillfällig och evig lycka. Moses uppenbarade på ett mirakulöst och övernaturligt sätt dessa lagar för dem. - Men de var inte dogmer, frälsande tros-satser eller självklara påståenden. Herren uppenbarar allt detta för oss och för hela

mänskligheten ute i naturen och genom händelser, - aldrig via det talade eller skrivna ordet."

Mendelssohn anser därför att judendomen inte gör anspråk på att sitta inne med exklusiva religiösa sanningar. Tvärtom: den upprätthåller och skyddar den rationella religionens universella värden.

Mendelssohn ansåg att de bibliska lagarna var uppenbarade av Gud och hade evigt värde, medan de för Spinoza hade rent politiska funktioner begränsade till en existerande självstyrande judisk stat. Mendelssohn försökte skilja på de två världar han levde i och därigenom upphäva konflikten dem emellan.

Moses Mendelssohns filosofiska verksamhet inriktade sig på följande intressanta ämnesområden: han menade att judendomen inte hade några dogmer utöver det som kan bevisas med förnuftets hjälp (se Hermann Cohen, även Wolffs filosofi,) i sina populära framställningar av den naturliga religionen deismen, som var upplysningstidens gudsbegrepp i en strävan efter att förena religionen med förnuftets autonomi: den bekräftar existensen av en Gud men som skapare av en lagenlig, förnuftsbestämd värld, vilken som sådan förstås utifrån sig själv. Konsekvensen av detta är för Mendelssohn att Gud ställs utanför ett egentligt förhållande till världen. Ju mer man betonar den inre immanenta lagmässigheten i världen, desto mer överflödigt synes också antagandet av en överskridande (transcendent) Gud att bli. - Deism kan så närma sig ateism.

Moses Mendelssohn är den förste filosofen som indelar själen i kunskap, vilja och gillande, det vill säga ett slags estetisk omdömesförmåga (i själsfrändskap med Kant och Lessing ?)

Det blev Ephraim Lessing, Mendelssohns trognaste vän, förunnat att samla alla goda uppsåt hos denna stora tid i sin dramatiska dikt "*Nathan der Weise*" (1779). Man har kallat detta drama "toleransens Höga Visa". Den grundtanke som detta drama om världsreligionerna vill föra till debatt var tanken om de stora kulturernas och religionernas principiella likvärdighet. Lessings "*Nathan der Weise*" var en protest mot den sedan Haman vedertagna diskrimineringen av andra folk och religioner, som ej var bekännare av kristendomen.

Nämnda drama var kvintessensen av en hel generation av tankar och längtan. Det var på samma gång ett strålande återsken av en djupt gripande mänsklig upplevelse i det fleråriga vänskapliga umgänget mellan Lessing och Mendelssohn. Tvenne högstämda andar ha tvärsöver ghettomurarna funnit varandra, alla sekelgamla fördomar till trots.

Det mänskliga har i sammanhanget visat sig starkare än teologi och politik. Den gången var det ett personligt möte mellan en jude och en kristen, som gav den judiska historien i det dåvarande Tyskland en ny färdriktning och kom ghettots murar att falla för tillfället.

Utöver sina estetiska och filosofiska skrifter publicerade Mendelssohn också en ny tysk översättning av Moseböckerna skriven med hebreiska bokstäver med en traditionell kommentar på tyska. Översättningen hade en pedagogisk avsikt: att lära de jiddischtalande judarna högtyska. Detta ingick i hans emancipationsprogram, men resultatet blev oväntat: flera av hans barn konverterade till kristendomen. Mendelssohns tankar var dock en utmaning till kristna tänkare. Sålunda uppfordrade den lutherska prästen J.C.Lavater honom att visa, att judendomen var förmer än kristendomen. Annars borde han dra konsekvensen att konvertera. Mendelssohn antog mycket tveksam utmaningen. Judendomen var enligt honom förmer än kristendomen, därför att den var bättre förenlig med förnuftet. En annan kristen, Wilhelm Christian Dohm, tog upp Mendelssohns tankar om den judiska emancipationen i en traktat som han skrev på Mendelssohns uppmaning.

- Hans-Joachim Heyneman.

En av Moses Mendelssohns söner som konverterade till kristendomen gick så långt, att han övergav sin faders namn och i stället tog sin hustrus. Det var bankiren Abraham Bartholdy, vars son dock tog tillbaka farfaderns namn men samtidigt bibehöll sin moders. Det var den bekante världskompositören Felix Mendelssohn-Bartholdy.

Hans-Joachims välkomna artikel inbjuder till flera problemdiskussioner. En fråga som har ställts oss lyder: Borde inte alla religioner för deras egen skull omvandlas till filosofier? Vad är då skillnaden mellan religion och filosofi? Varken Spinoza eller Mendelssohn hade troligen sett någon skillnad mellan *sin* uppfattning av deras judiska religion och ren filosofi, särskilt inte Spinoza. Mendelssohn förklarade ju sin religion vara utan dogmer, och just dogmer är det väl som skiljer religion från filosofi.

Och vi kommer inte ifrån det kristna dilemmat, att det inte bara är nazismen och kommunismen som behöver göra upp med ett blodigt och grymt förflutet utan även hela den kristna kyrkan, vilket vår nuvarande påve har tagit berömliga initiativ till. Någon har ponerat den möjligheten, att kristendomen bara kan överleva om den omvandlas till filosofi. Den tesen torde stöta på motstånd, liksom om även islams Muhammed-dogmer det minsta ifrågasattes; medan för både hinduismen och ännu mera för buddhismen torde en total omvandling från religion till filosofi snarare vara naturlig och välkommen än omöjlig.

Vi hoppas på en eventuell debatt om detta.

Fritänkaren har tidigare förkunnat, att den accepterar alla religioner men aldrig någon diktatur. Då tyvärr religiöst dogmatiskt tänkande i sig alltid burit fröet till diktaturer är väl Fritänkarens tendens närmast att förkasta alla religioner men välkomna alla filosofier.

Religiöst och annat slask.

Många göteborgare fick en chock i vintras när stadens bästa restaurang, den hel-vegetariska 'Govindas' i sekten Hare Krishnas regi, plötsligt upphörde. Anledningen var enligt insides uppgifter att deras högste guru, den direkta arvtagaren till Swami Prabhupada, hade förskingrat 300 miljoner dollar av sektens pengar och stuckit med sin sekreterare för att köpa sig ett slott i södra Frankrike och starta eget där. Dessa uppgifter har inte bekräftats, men talrika Hare Krishna-center över hela världen har fått slå igen.

Vi erinrar oss att någonting liknande hände med Bhagvan-sekten (grundad och ledd av Osho) för drygt tio år sedan när en hög sekreterare ruinerade firman med att förskingra alla dess pengar för eget bruk och försvinna.

Även Sai Baba, Indiens mest namnkunniga guru, som har betytt oerhört mycket för oräkneliga västerlänningars behov av andlig tröst, har råkat illa ut då han åtalats för mångårigt sexuellt utnyttjande av minderåriga pojkar.

Ack, vad skall av denna världen bliva!

I Rumänien släppte en gruva ut en massa cyankalium i en flod, så att hela floden förgiftades och allting dog i den, men vad som var värre var, att denna flod rann in i Ungern och där förgiftade hela floden Tisza, landets näststörsta flod, så att allting dog i den också. Den floden har sedan runnit in i Jugoslavien och ut i Donau, där nu alla fiskar förgiftas och dör. Det betecknas som den värsta miljökatastrofen i Europa sedan Tjernobyl 1986. De ansvariga fränkänner sig ansvaret och skyller på naturen. Katastrofen lär ha förorsakats av att gruvans anordningar inte tålde vinter och is. Det kan ha varit så, men det var knappast naturen själv som ensam fyllde en hel flod med cyankalium. Människan kan inte

tillmätas någon rätt till ansvarsfrihet i miljökatastrofer rörande giftutsläpp från mänskliga anordningar.

"Ack, vad skall det bli av vår mänsklighet? I exakt samma takt som den fjärrar sig från naturen går den mot sin egen undergång och blir automatiskt mer och mer självdestruktiv i sin vanvettiga miljöförstöring och okontrollerade befolknings-explosion, som hotar att omvandla hela planeten till ett gifthelvete, där inte ens naturen längre kan existera och där människan själv minst av allt kan överleva! Och vi har det näst intill oss på granngården, i England, i Belgien, i Ruhr och i norra Italien, och vi bara blundar för det, drar skyggklapparna närmare ögonen och låtsas som om det inte finns och inte angår oss, medan alla våra städer blir svårare och svårare att andas i. Till och med i Göteborg finns detta problem ständigt överhängande med inversion och obegränsade tungmetallutsläpp varje dag, och vi bara hänger oss åt ytlighet, lättsinne och vulgaritet, som om polernas och glaciärernas smältande isar bara var baggisar att strunta i. Den självklaraste naturlag i världen skriker ju dagligen ut i klarskrift, att miljöförstörelshelveten inte kan existera utan att i längden förinta sig själva och alla som deltar i dem!"

- Doktor Melchior i romanen "*Den fåfänga flykten*",
ett uppskakande relationstriangel drama mellan en far,
hans adoptivson och hans dotter, som blir adoptivsonens hustru,
i Letnany-förlagets nästa produktion.

Shakespeares testamente, av John Bede.

"John Westerberg har förklarat att Shakespeares testamente övertygat honom om att det inte var skrivet av Shakespeare. Jag önskar åskådliggöra att Shakespeares testamente mycket väl kan ha skrivits av William Shakespeare.

Vissa egenheter i detta testamente skiljer det från alla andra testamenten från samma tid i England. Språkligt är det värdelöst, och jag ger John Westerberg rätt i att det uppvisar inget gemensamt drag med dramatikern Shakespeare. Detta räcker inte för att visa att Shakespeare inte skrev sina dramer.

Vad som är aktningsvärt med Shakespeares testamente är den makalösa detaljeringen. Intet annat elisabetanskt testamente är så vidlyftigt i detaljerade anvisningar om vem som skall få vad i nästan småaktig noggrannhet, och detta ensamt kunde i detta testamente vara en parallell till dramernas ofantliga genomtänkthet. Han testamenterar bort sina ägodelar pryl för pryl till ett helt myller av olika individer, och det är inte värdeföremål det gäller utan struntsaker. Han är ytterst noga med att varje liten enskild struntsak kommer hos exakt rätt person. Resultatet är världens tråkigaste läsning fullständigt ovärdig en dramatiker som Shakespeare, om det inte var för den imponerande sinnesklarheten. Han framstår på sin dödsbädd som världens värsta petimeter i fråga om petitesser. Endast en detalj har väckt tidlöshetens intresse: att han skänker sin hustru (6 år äldre och ett rivjärn) sin näst bästa säng *och ingenting annat*. Han låter alltså sina tre barns moder inte ens få överta hans bästa säng, som troligen var hans egen. Denna märkliga förolämpning utan motstycke antyder ett osedvanligt kvinnoförakt. Han måste ha varit totalt *fed up with women*. Hans döttrars analfabetism, hans sons tidiga bortgång och hans käringfruga kan ha bidragit till detta.

Jag vill infoga detta i ett logiskt mänskligt mönster. Som Master Shakeshafte i Lancashire invigdes han i teaterkonsten som helt ung man där alla kvinnoroller konsekvent spelades av bara män. Troligen kom han tidigt in i snurren av homosexuella förhållanden. Han gifte sig för att han råkat göra en äldre kvinna

med barn. Han hade knappast gift sig annars. Endast de borgerliga omständigheterna i Stratford krävde det. Han flydde från sitt äktenskap för att leva rullan med teatrar i London. Det blev hans hela liv. Hemmet och äktenskapet i Stratford var bara ett tryggt ankare i tillvaron att bygga upp borgerlig stabilitet och respektabilitet med. Alla hans tre barn blev misslyckade utom en dotter, som lyckades föda barn. Det var allt hon dög till.

Kvinnorna i Shakespeares liv kan inte ha varit mycket mer för honom än ett nödvändigt ont. Han kunde bara ge dem positiva egenskaper genom att låta män personifiera dem på teatern. Detta allmänna kvinnoförakt var ett drag som utmärkte hela renässansen.

Det är min Shakespeare-teori vad anbelangar hans testamente. Jag utesluter inte alls John Westerbergs intressanta Marloweteori om dennes öde eller Carl O. Nordlings lika intressanta Stanleyteori. Men lika möjligt som de finner det att dessa skrev alla Shakespeares verk finner jag det möjligt, att samme Shakespeare som skrev sitt testamente kan ha skrivit sina egna dramer.

Jag tror det är klokt att hålla dessa tre distinkta personer åtskilda - Marlowe, Shakespeare och Stanley - och inte blanda ihop dem med varandra, även om de kan ha haft hur mycket som helst med varandra att göra.

Ytterligare några argument: Shakespeares intima samröre med Henry Wriothesley, som hjälpte Shakespeare med pengar så denne kunde köpa sig ett helt hus, som Shakespeare dedicerade åtskilliga verk till och som troligen är sonetternas W.H, då sonetternas mörka dam troligen är sponsorns hustru, som Shakespeare i sitt förhållande till honom hade alla skäl i världen till att bli sned på. Jag vidhåller, att Shakespeares mycket personliga dedikation till H.W. i dikten "Venus and Adonis" inte kan ha skrivits av någon annan, då ju endast Shakespeare stod i detta speciella förhållande till den unge granne och generöst sponsrande earlen, som sedan kom i fängelse efter 1600, vilket torde ha bidragit till Shakespeares dysterhet under detta sekels första decennium. Jag vidhåller även, att det inte finns några som helst hållbara skäl till att betvivla äktheten i Ben Jonsons och andra Shakespearekollegors inspirerade förord till "*The First Folio*".

Ett argument mot Marlowe: Det finns inte ett spår av musikkunskap i något som han skrev. Många Shakespeare-verk vittnar om djupa musikaliska insikter, och Stanley var som känt kompositör, men inte ett ord om musik hos Marlowe.

En annan teori som inte alls har diskuterats i *Fritänkaren* är Anthony Burgess' analys av mordet på Marlowe i hans sista roman "*Död man i Deptford*", där han låter Sir Thomas Walsingham anordna Marlowes död bara för att bli av med den besvärliga belastningen av en homosexuell förbindelse när han ska gifta sig. Varför utesluta sådana teorier? Är de för ofina?

- John Bede.

Kommentar. Vi hoppas på en replik av John Westerberg.
Här kommer ett annat bidrag till Shakespearedebatten:

"Stora smällen" - en fastlåst teori som låser fast forskningen

av Carl O. Nordling.

I flera tusen år arbetade astronomerna med utgångspunkt från uppfattningen att jorden var världsalltets centrum kring vilken allt annat rörde sig. Astronomin gjorde mycket små framsteg så länge detta axiom gällde.

Det förefaller mig - en vanlig lekman - som om kosmologin i dag befinner sig i en liknande situation. I stället för geocentrismen har vi fått "Big-Bang"-teorin, en modern skapelsemyt. Den geocentriska teorin gjorde att man måste konstruera enormt komplicerade banor för de olika planeterna för att få teorin att passa ihop med iakttagelserna. Teorin om ursmällen kräver att man måste laborera med alternativa teorier om elementarpartiklarnas egenskaper, dels sådana som stämmer med gjorda iakttagelser och dels sådana som stämmer med idén om ett förtätat tillstånd närmast efter smällen. Mycket arbete läggs ned på att beskriva detta rent hypotetiska tillstånd som ju inte är tillgängligt för iakttagelser eller verifikation.

Teorin om ursmällen innebär också att man i ett visst avseende gör tiden till ett absolut begrepp och därmed kopplar bort den väl underbyggda relativitetsteorin. Enligt denna är ju tid och rum relativa begrepp ungefär som riktningarna upp, österut, m.fl. Relativitetsteorins absoluta begrepp är "rumtiden" som är "krökt" och saknar begränsningar ungefär som ytan av ett klot eller en ring. Enligt "Big-Bang"-teorin är endast rummet krökt och obegränsat medan tiden är rak och har en begränsning: startpunkten ett antal miljarder år bakåt. Man kan jämföra med ytan av en kon på vilken en speciell grupp linjer är raka och har en ändpunkt.

"Big-Bang"-teorin innebär alltså avsteg från de teorier som uppställts på grundval av gjorda iakttagelser. Trots detta är, som vi vet, "Big-Bang"-teorin allmänt vedertagen och inte föremål för någon egentlig debatt. Det skrivs rentav fler böcker och artiklar som kritiserar relativitetsteorin än sådana som kritiserar "Big-Bang"-teorin, och båda kategorierna avfärdas av etablissemangen utan kritisk granskning.

Nobelpristagaren Hannes Alfvén har visat att en kosmologisk teori utan avsteg från gängse deduktiva teorier är fullt möjlig som alternativ till "Big-Bang"-teorin, men den prestige han åtnjöt räckte inte för att han skulle få gehör för sina idéer.

"Big-Bang"-teorin duger för övrigt inte heller till att förklara det som förefaller vara dess uppgift att förklara, dvs. universums uppkomst och uppbyggnad. Om allting antas ha börjat med en (nästan?) oändligt tät materia av begränsad storlek, så återstår ju fortfarande frågorna: Hur uppstod denna täta materia? Vad fanns före ursmällen? eller alternativt: Hur uppstod tiden?

Håller man sig till de kända naturlagarna, dvs. sådana som uppställts på grundval av iakttagelser och experiment, så är ett tillstånd sådant som ursmällen helt uteslutet. Tiden är då inget självständigt begrepp som kan ha någon egen begränsning. Den är en iakttagares aspekt på rumtiden som i sin tur är "krökt" och saknar begränsning. Vad som är "tid" varierar från iakttagare till iakttagare.

Det som är själva grunden till "Big-Bang"-teorin är naturligtvis iakttagelsen att den synliga delen av universum expanderar. Galaxtätheten minskar som en funktion av tiden, sett från vår utsiktspunkt. Enligt teorin borde man genom att förlänga alla galaxers banor bakåt i tiden hamna i en och samma punkt. Som bekant är detta inte fallet. Det finns gott om exempel på galaxer som mer eller mindre kolliderar, dvs. deras banor skär varandra. Enligt nyare forskning är sådana kollisioner vanligare i de rumtidsmässigt avlägsna delar av universum som nås av de starkaste teleskopen. (Se F. Duccio Macchetto och Mark Dickinson, *"Galaxies in the Young Universe"*, Scientific American, vol. 276, s. 66.) Detta innebär att galaxerna uppför sig som gasmolekyler i ett expanderande kärl snarare än som de kringflygande partiklarna efter en explosion. Man har också iakttagit kosmiska objekt som befunnits vara äldre än den kalkylerade åldern för universum.

"Big-Bang"-teorin duger inte heller till att förklara den ojämna fördelningen av materia i rymden med galaxhopar och hopar av galaxhopar.

Den iakttagelse som påstås stämma exakt med "Big-Bang"-teorin är en viss strålning i mikrovågsområdet med låg temperatur som genomtränger universum i alla riktningar. Enligt Alfvén är temperaturen lägre än teorin skulle förutsätta. För

övrigt har det knappast gjorts några försök att förklara denna strålning med hjälp av andra teorier än "Big-Bang"-teorin.

Skälet till att de etablerade forskarna håller fast vid "Big-Bang"-teorin är naturligtvis inte att de har tänkt igenom den och funnit den plausibel. De har helt enkelt, var och en, konstaterat att teorin är etablerad och att etablissemangets oskrivna spelregler förutsätter att dess medlemmar inte ifrågasätter etablerade teorier. Det är alltså exakt samma situation som föreligger i fallet med Shakespeares identitet. Det är väl knappast för djärvt att gissa att det på många fler av vetenskapens områden finns nya teorier som inte släpps fram för seriös debatt. Det "vetenskapliga kollegiet" (personer som sätter kollegialiteten framför vetenskaplig ärlighet) har övertagit den roll som katolska kyrkan spelade på Galileis tid.

Mera läsning i detta ämne:

Alfvén, Hannes, Origin of Cosmic Radiation, Nature, vol 131 (1933), pp. 619-20.

Alfvén, Hannes and Fälthammar, Carl-Gunne, Cosmic Electrodynamics: Fundamental principles, Oxford, 1963.

Alfvén, Hannes, How Should We Approach Cosmology? in Problems of Physics and Evolution of the Universe, Yerevan, 1978.

Alfvén, Hannes, _Hubble Expansion in a Euclidian Framework, Astrophysics and Space Science, vol. 66 (1979), pp. 23-37.

Alfvén, Hannes, Cosmology in the Plasma Universe, Laser and Particle Be16 (1988), pp. 289-98.

Lerner, Eric J., New York, 1990. The Big Bang Never Happened, New York, 1990.

Lilly, S.J., Discovery of a Radio Galaxy as a Redshift of 3.395 Astrophysical Journal, vol.333 (Oct. 1988), p.161-67.

Macchetto, Duccio F., and Mark Dickinson, Galaxies in the Young Universe, Scientific American, vol. 276, p.66.

Peratt, A.L., Are Black Holes Necessary? Sky and Telescope, vol. 66 (July 1983). pp. 19-22.

Prigogine, Ilya, Time, Structure, and Fluctuations Science, vol. 201 (1978), p. 777-85

Prigogine, Ilya, and Petrosky, Tomio Y., An Alternative to Quantum Theory, Physica, vol. 147A (1988), pp.461-86.

Valtonen, Mauri, and Byrd, Gene, Redshift Asymmetries in System of Galaxies and the Missing Mass, The Astrophysical Journal, vol. 322 (1987), p. 721.

Sjostakovitj och andra sovjetkompositörer.

Sjostakovitj är tyvärr Sovjets ledande galjonsfigur i musiken, men lyckligtvis är han inte ensam. Det hade varit för sorgligt om det inte hade funnits alternativ. Hans femton symfonier tar nästan lika många timmar eller tolv CD-skivor, och ett mera tröstlöst företag än att lyssna igenom alltsammans får man leta efter. Man skulle ju vänta sig att en gammal kompositör blir snällare och bättre med åren, men med detta musikaliska flaggskepp för sovjetstaten är det tvärtom: den 15-e symfonin är den sämsta och gnälligaste. Bäst av hans symfonier är den nionde, för den är kortast. Man kan till nöds lyssna på den andra, för den är också kort, och man kommer inte förbi den sjunde, vars första sats är ett måste och vars sista sats är ganska pampig. Men alla de andra tolv symfonierna mår man bättre utan.

Ändå hade Sjostakovitj ibland även små lyckliga infall. Han kunde komponera angenämt, om han bara ville. Det finns bara två exempel på detta som vi känner till. Det ena är hans underbara "Balettsvit nr. 1" från 1950, alltså ungefär från samma tid som hans lilla nionde symfoni, ett alltigenom betagande och underfundigt melodiskt verk, som har fler minnesvärda melodier att bjuda på än alla hans femton mastodontsymfonier tillsammans - dessa har knappast en enda.

Det andra exemplet är hans lilla vals, som användes som ledmotiv i Stanley Kubricks sista film "*Eyes Wide Shut*", en annan sällsynthet i kompositörens produktion i sin melodik och charm. För övrigt - ju mindre sagt om Sjostakovitj, desto bättre. Att han blev den sovjetiska musikens flaggskepp är bara ännu ett vittne om den sovjetiska statens och kulturens totala fiasko och bankrutt.

Hans store kollega *Sergej Prokofiev* hade inte turen att överleva Stalin. Ett ironiskt öde såg till att han dog exakt samma dag som Stalin, så att han inte skulle få nöjet att överleva honom en dag. Även Prokofiev utsattes (liksom Sjostakovitj, vilket i rättvisans namn måste nämnas,) för grova häcklingar och övergrepp från överhetens (Stalinregimens) sida men lyckades ändå åstadkomma bättre musik än Sjostakovitj. Prokofiev var femton år äldre, fick sin utbildning under Rimskij-Korsakov på tsartiden, älskade Skrjabin men avskydde Rachmaninov och fortsatte efter 1918 sin utbildning utomlands, där han stannade ända till 1936, först i USA, dit han reste över Vladivostok och San Francisco till New York, en resa som då tog fyra månader, och från 1922 i Paris. Han tvekade i det längsta om han skulle bli som Rachmaninov och Stravinskij och stanna utomlands som en högt uppburen emigré men valde till slut ändå att återvända till Ryssland, lyckligt omedveten om det grymma terrorvälde som just då inleddes på allvar av Stalin. När han väl kommit in i dennes stat igen var det för sent att vända tillbaka till friheten. Hans vänner kvar i västerlandet beklagade honom eller hånade honom, och somliga, exempelvis Andrés Segovia, förlät honom aldrig, tragiskt okunniga om de reella hopplöst tragiska för att inte säga traumatiska förhållandena i Ryssland.

I motsats till Sjostakovitj är Prokofievs musik alltid intressant med snudd på genialisk. Han har allt det som Sjostakovitj saknar, framför allt humor och en slående originalitet. Man hör genast på Prokofiev att han har fötts med musiken i blodet, hela hans väsen är bara levande musik, - han är helt enkelt genommusikalisk, vilket den stackars Sjostakovitj definitivt inte var. Prokofiev åstadkom bara sju symfonier men även sex baletter (främst "*Romeo och Julia*") och sju operor utom kammarmusik, tre pianokonsertter (liksom Tjajkovskij), två violinkonsertter, en cellokonsert samt en mängd filmmusik, främst till Eisensteins mästerverk "*Alexander Nevskij*" och "*Ivan den Förskräcklige*". 1941 fick han en hjärtattack som han dock hjälpligt repade sig ifrån, och hans arbetskapacitet tycktes inte bli lidande, i motsats till Sjostakovitj, den store partikompositören, som också fick hjärtproblem med tiden och blev invalid under dem.

Ändå framstår de kaukasiska sovjettonsättarna som de kanske intressantaste. Endast de tycks ännu ha kunnat skriva vacker musik. Det gäller främst *Aram Khachaturyan* (mest känd för baletten "Gayane" med den berömda "Sabeldans") samt *Merab Partsjaladze* (född 1924), den kanske ende posttsarryske romantikern i musiken, som bygger direkt vidare på Rachmaninov - varför framförs aldrig hans underbara pianokonsert opus 12 i väst? Khachaturyan var den förste efter Stalins död som krävde en avbyråkratisering av den sovjetiska musiken och förblev alltid något av en självständig rebell i motsats till Sjostakovitj och Prokofiev, som båda var rövslickare (av nödtvång). En annan suverän mästare är *Ofar Taktakisjvili* (1900-65), mest känd för den symfoniska dikten "*Mtsyri*" efter Lermontov. Det verkar som om de kaukasiska mästarna bättre hade bemödat sig om att förvalta arvet från Borodin, Tjajkovskij och Rimskij-Korsakov än de misslyckade sovjetryssarna. Mycket av denna musik finns inte tillgänglig för oss, men den är väl värd att upptäckas.

Fotnot. Eino Hanski har kommit med det intressanta kompletterande materialet, att Sjostakovitj inte alls var i Leningrad när han komponerade sitt berömdaste verk "Leningradsymfonin". Han lämnade staden före tyskarnas svåra belägring, ty hade han stannat kvar hade han helt enkelt inte klarat sig, av vek konstitution som han var. Och även om han visserligen var följsam mot

kommunistpartiet och leddes av deras direktiv och exempelvis skrev under papper riktade mot sådana som Sacharov och Solsjenitsyn, så ägnade han sig aldrig åt angiveri, vilket andra sovjetmusiker gjorde. Ej heller Prokofiev nedlät sig någonsin till sådant.

Luc Bessons "Jeanne d'Arc".

Det är inget direkt fel på filmen, utom att huvudskådespelerskan Milla Jovovity flåsar och stönar för mycket (nästan jämt) och är tämligen kroniskt hypernervös - det lär knappast den verkliga Jeanne d'Arc ha varit, som den sunda och jordnära bondtös hon var. Filmen är inte ointressant som Luc Bessons personliga tolkning av fenomenet med jungfrun som räddade Frankrike, varpå hela Frankrikes rådande styresmän förrådade henne åt engelsmännen - en egentligen ytterst trist historia och otacksam att dramatisera. Men filmen bärs upp av ett helt garde utmärkta birolls innehavare, främst Dustin Hoffman som Gud, Faye Dunaway som den elaka svärmodern, John Malkovich som den erbarmlige kungen och Timothy West som domaren som inte ville bli jungfruns bödel men blev det ändå. Den största övriga behållningen av filmen är de briljanta inledningsscenerna (med Jeanne som liten flicka och ännu inte taffligt spelad av Milla Jovovity, som Luc Besson gör till en sorts medeltida fröken *Nikita*,) och framför allt de ypperliga bataljscenerna från slaget om Orléans. Annars är filmen mest bara tålmodsprövande genom Millas ständiga stönande flåsningar och påfrestande nervositet, som inte är ett dugg övertygande - utom som illustration av skådespelerskans egen troliga karaktär. I denna film är vi mycket långt borta troligen både från sanningen och från alla tidigare Jeanne d'Arc-filmers bättre förmåga att gestalta jungfrun och hennes märkliga öde. Luc Besson har tidigare irriterat genom sin förkärlek för övereffekter i form av våldsöverbelastningar in absurdum, och han visar inga lovande tendenser att bättra sig.

Det gjordes en annan *fransk* Jeanne d'Arc-film 1993 i två delar om sammanlagt närmare sex timmar, som lär vara mycket mera sevärd.

Konvalescensresan, del 5 : Balkansk natt.

Ett särskilt dokumenterande kapitel bör ägnas åt alla turerna under nattresan från Sofia till Konstantinopel. Det är ett under att den ändå lyckades.

Redan när jag steg på tåget i Sofia möttes jag av illavarslande tecken. På alla vagnarna stod det att tåget bara skulle till Dimitrovgrad, den sista större staden före gränsen, utom en vagn, den sista, på vilken det stod "*Sofia-Sofia*". Men denna vagn var en sovvagn. Ingenting om Istanbul någonstans. Ändå var det rätt tåg.

Jag beslöt att följa med så långt det gick och se vad som sedan skulle hända.

När konduktören, som var en ung pojke, inspekterade min biljett vållade den honom tydligen mycket huvudbry, ty han tog av sig hatten, kliade sig i nacken och skakade på huvudet: alla ovedersägliga tecken på en annalkande katastrof. Till slut sade han att jag måste gå till den sista vagnen, sovvagnen, som det stod "*Sofia-Sofia*" på, som var den enda vagn i tåget som skulle till Istanbul. Men jag ville inte betala för en sovvagnsplats, då jag dessutom sov bättre sittande än liggande på tåg. Han gick då och resonerade med sovvagnskonduktören.

Jag beslöt att sitta fram till Dimitrovgrad och där hoppas på någon räddande turkisk påkopplad extravagn, som jag kunde sitta i. Pojkkonduktören markerade min biljett och tvådde sina händer. Han var fri från ansvar.

När vi närmade oss Dimitrovgrad började jag undra hur det skulle gå. Jag försökte fråga andra passagerare, men alla hade lämnat tåget. Endast ett ringa fåtal

skulle ända fram till Dimitrovgrad och tydligen ingen till Istanbul, utom ett par fullständigt vilsekomna japaner, som bara kunde japanska.

En ny konduktör meddelade mig att jag helt enkelt bara skulle byta tåg i Dimitrovgrad. Detta lät ju enkelt och rimligt.

Dimitrovgrad nåddes halv 11 på kvällen. Där visade det sig hur saker och ting hängde samman. Det skulle komma ett tåg från Rumänien via Ruse på väg till Istanbul. Det skulle komma 23.25. En timme var det ju inte så farligt att vänta. Man fick slå sig ner på den skamfilade stationen i Dimitrovgrad på trasiga bänkar tillsammans med små gamla fyrkantiga lokala torggummor, farliga zigenare, utelligare och annat löst folk samt de två japanerna. Och så gällde det att vänta.

Det visade sig att tåget från Bukarest var 80 minuter försenat. Efter 10 minuter blev det 90 minuter. Och så vidare. Natten gick.

Klockan var väl halv 2 när det äntligen kom. Jag kunde inte låta bli att prisa min lyckliga stjärna för undret att det kom över huvud taget. Vad som nu återstod av resan var den bulgariska gränsposten Svilengrad och den turkiska gränsposten Kapikule. Vilken skulle bli värst?

Det var hård konkurrens mellan dem på den punkten. Bulgarerna kontrollerade passet i tre omgångar, vände ut och in på allt mitt bagage och slet loss alla sätena i kupén på jakt efter flyktingar och smuggelgods. Sedan gjorde turkarna precis samma sak, men hos turkarna måste man lämna tåget och köa hos polisen för att få passet stämplat. Mitt pass kontrollerades extra noga då det hade turkiska stämplat förut. De var två som gjorde det.

Det blev ingen sömn den natten. I det längsta satt man uppe i väntan på att gränsformaliteterna skulle inledas, men de inleddes aldrig. Då lade man sig till rätta i kupén för att sova, och då brakade gränsformaliteterna loss som på en given signal, som om de väntat på detta. Sedan var det full rulle hela natten. Oavbrutet avlöste officianterna varandra i sitt jobb att djävlas så mycket som möjligt med passagerarna, vilket de hade betalt för. De vände upp och ner på varenda kupé, genomsökte vartenda bagage, klampade omkring under vilda rop som om det var krig och mitt i det avgörande slaget, avlöste varandra så att de aldrig någonsin tröttnade, jagade delinkventer (ertappade zigenare), blåste i visselpipor, skrek och gormade och höll på som professionella agitatorer. Det hör till saken att varenda toalett på tåget var oanvändbar, (antingen översvämmad, förstoppad eller bara rent allmänt fullständigt nerskiten,) så att de flesta förrättade sina behov på spåret. De hade inget val. Till slut började de första gryningsglimtarna skönjas på himmelen som hoppfullt tecken på att man snart skulle slippa den stora vampyrkalabalikcirkusen. Klockan var halv 7 på morgonen. Äntligen tuffade tåget ut från Kapikule. Äntligen var det färdigt.

Tåget nådde Istanbul precis klockan 12 på dagen. Det var bara fem timmar försenat.

(forts. i nästa nummer.)

Magsårsflykten, del 10.

Det pittoreska vandrarhemmet i Patras blev en annorlunda upplevelse. Där förekom ett antal strandade valar av olika sorter: en ung moder med dotter, en österrikisk lastbilschaufför med krossad fot som kört skytteltrafik mellan Linz och Göteborg och fått ett vedlass över sig, en provokativ spanjor och en galen konstnär med flera. Dessa var ingredienserna i något som bara kan karakteriseras som en vild fest på kvällen och under natten. Den provokative spanjoren anklagade konstnären för att vara heroinist. Då tog det fyr i helvete. Möbler slogs sönder, det krossades flaskor, ölet översvämmade hela golvet, en flaska slungades rakt mot

någons huvud, lyckligtvis duckade han, så flaskan krossade bara fönstret, etc. Under tiden låg jag i rummet bredvid och läste Nicholas Monsarrats roman "Kappillanen på Malta". Dennes upplevelser på Malta 1941 då ön varje dag krossades sönder av bombmattor stämde helt överens med mina upplevelser på Patras vandrarhem med vilda slagsmål i rummet bredvid: *A perfect setting*.

Nästa morgon kunde dramat med nöd rekonstrueras. Det hade druckits vin. Konstnären hade sedan tio dagar hjälpt den arbetslöse spanjoren med det ena och det andra, och så hade en österrikare, spanjorens vän, inte velat bjuda honom på vin. Det var den flaskan som for genom fönstret. Lyckligtvis blev ingen strypt eller ihjälslagen.

Konstnären var en typ för sig, hemma från Kalabrien, ytterst temperamentsfull, och jag hade hört honom dominera hela kvällen. Spanjoren hade sagt något sårande till honom efter all den hjälp han fått av honom, och det hade utlöst krisen.

Jag hade ett långt samtal med konstnären på morgonen efter en hemsk natt med mardrömmar om idel klösande och bitande katter. Hur kan man sova så dåligt i Grekland? Konstnären älskade Mika Waltari och hade läst alla hans böcker, han hade levt våldsamt i hela sitt liv med decennier bakom sig som fyllerist och narkoman, han hade rest i hela Indien, Afghanistan och Pakistan och slutligen blivit buddhist. Han älskade Milarepa, som han identifierade sig med, och ville gärna besöka de heliga platserna i Tibet. "Jag har gjort allt i detta livet för att skaffa mig världens sämsta karma," sade han. "Då har du levat ett rikt liv," sade jag. Då blev han förnöjd. "Så har jag aldrig hört någon se på saken," svarade han.

Liksom österrikaren med den krossade foten var han invalid efter att ha fått brinnande bensin över hela benet och skulle samma morgon till sjukhuset. Vi hoppades återse varandra senare.

Medan han var borta fortsatte det bråkiga dramat. Var och en hade sin version av vad som hade hänt. Den provokativa spanjoren, en liten miserabel typ som knappt kunde göra sig förstådd på något språk men som ändå insisterade på att få blanda sig i allas samtal, och som klockan 10 på morgonen redan inlett firandet av sin kroniska arbetslöshet med dagens första flaska, hävdade att konstnären slängt både askkopp, flaska och bord på honom. Det slängda bordet hade då varit som mest uppfyllt av sällskapets kvällsvard: souvlaki, bröd, öl, flaskor, med mera. Det var alltså inte längre en flaska det handlade om utan ett obestämt antal och därtill askkoppar, stolar och bord.

Österrikaren bekräftade spanjorens version men hade inte förstått den föregående utlösande konversationen. I detta ögonblick gjorde värdinnan sitt intåg, en liten ettrig och effektiv dam, som genast tog kommandot och gick fram som ett jehu med en våldsam städning. Allt var ju smutsigt, söligt, ruinerat och utspillt.

Ingen av värdparet kunde förstå vad som egentligen hade hänt, tills jag presenterade den saknade pusselbiten: spanjoren hade provocerat konstnären, som med sitt kalabresiska konstnärstemperament blivit rasande över spanjorens otacksamhet efter tio dagars filantropi, slängt askkoppen och därefter flaskan och därefter vält hela bordet över de ölandes knän.

Österrikaren kompletterade versionen med att det hela hade varit ett missförstånd.

Den oskyldigaste av alla fick städa upp efter alla rötäggen: den rasande effektiva värdinnan.

Jag nämnde för ingen att spanjoren efter krigets utgång hade kommit in till mig, öppnat fönstret på vid gavel åt sig och österrikaren med den brutna foten mitt i nattens värsta iskyla och sedan stuckit från vandrarhemmet. Det räckte med att värdparet redan visste att spanjoren varit mycket full och provocerande. Jag försökte fråga honom varför han öppnat fönstret när vi, som han kallade sina bästa vänner, sov. Han kunde inte svara. Kanske han gjort det bara för att jävlas och

hämnas på någon, vem som helst. Kanske han inte var ansvarig för sina handlingar.

Det hela kan ses som en makaber illustration av den europeiska arbetslösheten. Bankerna styr Europa och världen, allt standardiseras till modernaste sterilaste nivå medan jobben försvinner, i varenda grekisk restaurang dominerar TV och skvalmusik medan junk food aldrig är långt borta och alla priser är omänskliga, ty så vill tydligen bankdirektörerna ha det, medan all idyll och anspråkslöshet, förnöjsamhet och originalitet rationaliseras bort för att ersättas av steriliserad modernitet och slätstrukenhet. Bankdirektörernas mål verkar vara att fullständigt dehumanisera människan och anpassa henne efter betongbunkerstänkandet, medan arbetslösheten stiger tillsammans med utslagenheten och kriminaliteten. Och något alternativ till bankdirektörernas från Frankfurt centralstyrda EU och EMU finns inte. Den som inte följer med körs över.

Ändå anser jag att vi bör gå med i EMU, ty det kan bara påverkas och förändras inifrån. Är man väl med i kartellen kan man kräva demokrati, protestera, dra i nödbromsar, påtala oegentligheter och stå på sig i konsekvent demokrati, det enda värdiga och drägliga politiska och ekonomiska styrelseskicket.

När jag återvände till vandrarhemmet förklarade sig mysteriet med den provokativa spanjoren. Den här gången blev jag hans offer. Det regnade, vädret hade aldrig varit sämre i Grekland, det var svinkallt och rått, förra året efter snöstormen över hela Grekland hade jag åtminstone funnit våren, värme och solsken i Patras, men icke så denna gången; men om vädret var vedervärdigt utomhus, så låg åsken och ruvade inomhus. Sällskapsrummet i vandrarhemmet var som en opiumhåla av tobaksrök, och man fick såga sig genom den. Jag storknade genast. Ändå satte jag mig ner. Spanjoren gav sig på mig genast.

Utan språk ville han till varje pris konversera utan att ha något vettigt att säga och utan att säga något vettigt eller ens något begripligt nonsens, som om han till varje pris behövde sympati och medhåll från någon för ingenting. Han bara babblade på tomgång. Men jag var trött och utschasad. Då sade han: "*Are you crazy?*" Det är det sista man får säga till en annan människa, att antyda att han kan vara galen. Det var i all sin fnuttighet den yttersta provokationen. Antagligen hade han sagt just något sådant till konstnären igår. Även jag blev förbannad men nöjde mig med muntligt raseri: "Lämna mig då i fred! Jag är trött!" reste mig, gick därifrån, smällde igen dörren efter mig och återvände ut i ösregnet. Där fick man vara i fred.

Men alla i rummet hade observerat uppträdet, uppfattat spanjorens provokation, känt igen mönstret från gårdagen, och förstod. Spanjoren var en sådan där livsfarlig man som gör en sport av att provocera andra och framstå som oskyldig själv: en total mänsklig sabotör och därtill fullständigt otillräknelig och inte ansvarig för sina egna handlingar. Jag behövde inte längre berätta om hans fönsteröppning under natten. Fallet var löst.

Dagen i Patras regnade bort. Jag läste färdigt "Kappillanen på Malta" på busstationen, och först klockan 5 började vädret ljusna. Jag såg varken spanjoren eller konstnären mer. När jag sista gången återvände till vandrarhemmet för att hämta mitt bagage var stämningen enbart gemytlig, och flera anlidade mig som tolk mellan tyska, italienska och engelska. En ung italienare hade fått jobb och behövde hjälp med att placera sin lilla treåriga dotter någonstans under dagen. En jovialisk tysk ville hjälpa till med att såga och hugga ved åt vandrarhemmet, för att spara pengar. Ingen frid stördes mera där, utan allt var konstruktivt.

Mindre än 24 timmar hade jag tillbringat i Athen, och i Patras hade jag uppehållits en hel dag extra, som bara regnat bort. Ändå framstod Greklands-séjournen som kanske resans höjdpunkt. Jag älskade Grekland och grekerna mera än

någonsin. Jag hade funnit ett nytt hem i Athen, och grekerna hade aldrig varit mera älskvärda. 650 kronor hade Grekland kostat, och det var mindre än någonsin.

(forts. i nästa nummer.)

Den omöjliga resan till Leh, del 9 : Andra framstöten mot Zoji La.

Vädret var fullständigt idealiskt: inte ett moln på himmelen, och världens klaraste sikt. Med oss upp till Sonamarg på väg mot Ladakh följde Shokar, som skulle ta hand om de nya gästerna på vår husbåt: smekmånadsparet från Lucknow. De var fullständigt menlösa i sin första äktenskapslycka och bar sig precis åt som barn. Vi fick ideligen vänta på dem, och genom dem försenades resan från början med en timme.

Ganska snart blockerades vägen av ofantliga militärkonvojer på väg uppåt. Detta varslade om ofärd. Vi blev snart stoppade på vägen och barskt utfrågade av militärer som höll långa predikningar för Shokar och min guide Jahveed. Något var på gång.

När vi nådde Sonamarg i bländande klaraste solsken och paradisväder visade sig hela situationen för oss: Sonamarg var som ett flyktingläger. Vägen var öppen och fri, det var inga problem med den saken, men ett antal fordon, truckar och bussar stod i kö för att få fara upp mot Zoji La, och byn var översvämmad av deras passagerare och förare, allesammans ladakhis, tibetaner eller nepaleser. Något var på tok.

Snart fick vi höra vad det var. Pakistan hade angripit Indien i Kashmir igen just vid den sårbaraste gränsen intill Indiens väg till Ladakh. Där kan man från Pakistans sida lugnt kasta ner bomber och missiler på den indiska vägen och de fordon som färdas längs med den, och det tycks Pakistan alltid göra när vägen öppnas på våren. Några afghanska eller pakistanska militanter hade tagit sig över gränsen och erövrat någon del av vägen. En massiv indisk truppstyrka höll nu på att omringa dem. Ett tiotal indiska soldater hade stupat samman med ett tiotal militanter.

Under tiden stod truckarna i Sonamarg och väntade på att få leverera sina vagnslaster mat till Ladakh. De var lastade med potatis, grönsaker och andra livsviktiga förnödenheter, och allt detta höll nu på att förfaras. Indiska soldater gick omkring och rådde truckförarna att fara ner till Srinagar igen. Det kunde ta tre dagar innan vägen var pacificerad. Flera truckar lydde och vände neråt igen i erkänt nederlag, men en truck stannade trotsigt kvar besluten att vänta ut situationen.

Detta var naturligtvis ett svidande nederlag för oss. Vi hade övervunnit alla problem och kommit fram till en öppen väg över och förbi det svåraste passet Zoji La bara för att finna allting saboterat av militanta terrorister som ville göra krig bara för krigets egen skull. Det var bara att återvända hem igen - med det barocka indiska smekmånadsparet, som alltjämt lallade och jollrade i sin första lycka helt omedvetna om vad som pågick.

Detta var den 14 maj, och jag hade bara 10 dagar kvar av min resa. Nu började tiden bli dyrbar, då det var omöjligt att uppskjuta hemresan. Det fanns två möjligheter: att skaffa trekkingtillstånd och göra några trekkingturer omkring Sonamarg tills vägen var fri, eller att flyga från Srinagar till Leh direkt under söndagen den 16 maj och sedan ta bussen hela vägen ner, när denna skulle vara fri. Båda alternativen framstod som optimala, och jag skulle vara nöjd med vilket som helst av dem, om det bara fungerade. Motgångarna började kännas tjatiga i denna min mest trassliga Indienresa hittills.

Nästa dag fick vi besked. Alla flygturer från Srinagar till Leh var fullbokade fram till den 15 juli (två månader). Vi hörde att 30-40 stycken hade fallit i striderna bortom Zoji La. Det sades ej om det var militanter eller indiska soldater, men troligen var det 50% av vardera. Det gick en annan väg runt Zoji La längre söderut till Surudalen som mynnade vid Kargil på halva vägen till Ladakh. Jag frågade om möjligheten längs denna väg, men den var besatt av militärer och dessutom översnöad och öppnade aldrig före den 15 juni.

Under tiden låg Joel sjuk i vår husbåt efter att ha provat ohälsosamma experimentmåltider inne i staden. Det fjolliga smekmånadsparet poserade framför en beställd fotograf hela dagen iförda bröllopskläder och löjliga hattar. De insisterade på att alla skulle fotograferas med dem. Deras lycka var total och den fullständiga idyllen, som ingenting kunde störa.

Vi planerade vår tredje och slutliga framstöt mot Zoji La för morgondagen oberoende av snö och militärer, fullbokade flygplan och annat sabotagenonsens. Rapporter kom om att kriget fortfarande höll på vid Kargil, men världsmästerskapen i cricket ansågs betydligt viktigare och intressantare.

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 14.

Natten förflöt på bästa tänkbara sätt under ostörd sömn i nio timmar. När jag steg upp halv sju satte jag mig att vänta på första bästa jeep norrut i avvaktan på äventyret. Två andra västerlänningar fanns på mitt förträffliga hotell "Northway": en fransyska och en tysk. Fransyskan var mycket trevlig och i mogen ålder och reste förvånansvärt ensam. Båda lämnade Phudong i gryningen för att återvända till Gangtok, den ena efter den andra. Båda var trötta på regnet, kylan och molnen.

Onghel, min värdinnas förträfflige man, ville gärna följa med mig till Mangan. Vi tog plats i en jeep halv 9 och uppnådde Mangan efter 3 mil och en timme senare. Bitvis hade vägen fullkomligt rasat bort och endast nödortfött gjorts användbar. Landet blev allt vackrare ju längre norrut man kom för att fullkomligt kulminera i skönhet vid Mangan. Ändå var vädret dåligt: vi hade lätt regn hela vägen.

Mangan är norra Sikkims huvudstad och en väldig metropol på nästan ett tusen (1000) invånare. Polisstationen hade inte öppnat ännu, men polismästaren (the superintendent) skulle komma halv 11. Under tiden fick vi fördriva tiden med att "göra staden".

Detta passade Onghel bra, då han hade besvär med sina lungor. Han tog mig med till metropolens sjukhus, som faktiskt var ett hus och inte ett tält, men där patienterna låg säng vid säng utan egna rum, skärmar eller ens mellanrum. Onghel hostade blod och hoppades att det inte var tuberkulos. Läkaren bad honom hålla sig varm över bröstet och omkring halsen. Jag rekommenderade C-vitamin.

När klockan blev halv 11 gjorde vi ett nytt försök hos polisen. Överkonstapeln var ännu inte kommen, så vi gick ut och drack te. Mig till ära, (det är inte många västerlänningar som förekommit i Mangan,) bjöd värdinnan på teet, fastän jag hade velat bjuda Onghel på det. En liknande fullständigt självutplånande vänlighet stötte man på överallt i norra Sikkim. Det är som om folket inte kände till begreppet ondska. Alla känner alla, hjärtligheten och förtroligheten är universell, och jag omfattades med samma glada förtroende.

Till slut var polisen hemma. Vi fick sitta ner och dricka te. Polismästaren frågade mig: "Har du rest hela vägen hit bara för att hämta dina pengar?" Jag kunde genast lugna honom med att jag var en reguljär gäst som gjorde Indienresor mest varje år. Han skrattade och var mycket vänlig.

I rummet satt tre andra höga poliser med gradbeteckningar (två eller tre stjärnor,) och konversationen var gemytlig. De utbytte erfarenheter av hur de infångat kriminella och ibland råkat ut för missödet att få fast fel person för att han liknade den riktiga. Detta är tydligen vanligt i Indien. Under tiden drack vi te.

Till slut fick jag mina pengar. 6000 rupier räknades upp åt mig - i tior. Tänk er att få 1200 kronor i 2-kronors-sedlar. Det var det det handlade om. Det var 600 tior exakt, och även i buntar skulle de ta åtskillig plats i bagaget.

Klockan var bara halv 12, och jag ville gärna passa på och bege mig längre norrut. Onghel ville inte följa med då vädret var så dåligt. "Härifrån har man en magnifik vy mot Kanjenjunga i vackert väder, men idag ser man ingenting," sade han.

Det var min vanliga Sikkim-otur. Han lovade att vänta på mig, och jag traskade iväg med bok, kamera, strumpor och 6,000 rupier i tior i en genomskinlig plastpåse. Snart fick tröjan göra dessa attiraljer sällskap.

Jag var inte ett dugg rädd för pengarnas skull, men jag var rädd för kamerans. Jag hade inte sagt till någon att jag hade tagit den med mig, då ju detta land var förbjudet område för turister. Jag förstod varför det måste vara det när jag passerade bron vid Rang Rang. Det är en av Asiens tre högsta broar, (den brukade vara den nästhögsta,) den är enfilig och mycket bräcklig, bara ett fordon får passera åt gången, och det är den känsligaste punkten i hela Sikkims North Highway. Naturligtvis vill inte Indien att en så viktig och ömtålig bro blir känd i ett så känsligt område så nära Tibet.

Men min promenad till Singik var fullkomligt underbar. Trots mulenheten och regndropparna var det oemotståndligt att fotografera ibland, och jag hoppas att ljuset var tillräckligt för att fånga detta himmelska landskap, som hör till det vackraste jag sett i Himalaya.

Naturligtvis måste jag även passera vissa polisbommar. Det är ju alltid så. Jag var livrädd för att de skulle ställa frågor och visitera mig, jag ville ogärna bli tagen på bar gärning med dold kamera och med mitt Sikkimtillstånd kvarglömt på mitt rum i Phudong, men polisen var mycket vänlig. Han tog mig i handen, höll den länge och kramade den, tittade mig djupt i ögonen och sade: "*I love you.*" Var i världen utom i Sikkim kan man finna sådana poliser? Han begärde inte mitt tillstånd, ställde inga frågor och ville inte se vad som fanns i min plastpåse, men jag fick visa mitt pass. Det var allt. Sedan fick jag gå vidare norrut så långt jag ville.

På vägen från Mangan till Singik finner man en annan sak som är typisk för Sikkim: bönekvarnar som drivs av vattenkraft. Där det finns ett litet vattenfall har sikkimeserna ofta byggt ett litet tempel med ett större bönehjul (ett hjul som en stor cylinder med buddhistiska böner skrivna på det) som ständigt går runt och slår en liten klocka vid varje varv, drivet av evig vattenkraft. På så vis förtröttas aldrig bönerna någonsin.

Men vad som mest slog mig med häpnad var förekomsten av korsvirkeshus. Plötsligt var man i Skåne eller i det elisabetanska England. De var bara imitationer men hur prydliga och karakteristiska som helst.

Det är bara 5 km till Singik från Mangan, och hela promenaden fram och tillbaka tog 1 1/2 timme. Min häl var helt frisk, min förkylning var borta, och min lösa mage avhöll sig finkänsligt från påminnelser. Det var en av mina finaste dagar i Himalaya någonsin - trots regnet.

När jag återkom till Mangan hade Onghel tröttnat på att vänta och farit. Den vänlige polisen vid bommen försåg mig då med ett eget fordon, en lyxjeep, med vilken jag fick skjuts de 3 milen till Phudong gratis. Denna översvallande vänlighet och välvilja överallt var något fullkomligt nytt för min erfarenhet.

Sikkimeserna har också ett mycket märkligt utseende. De liknar inget annat folk. De har mycket stora ögon, ofta ser de ut att ha nästan som förstörade skallar,

och detta förlämnar dem ett obeskrivligt uttryck av drömskhet. Ofta ser man enstaka sikkimeser med ett mycket drömmande uttryck över ögonen, som om de tänkte och skådade längre bort än vad någon vanlig människa kan nå.

(forts. i nästa nummer.)

Fakta i fallet Karmapa.

Detta är en komplicerad historia, men vi ska försöka göra den så enkel som möjligt. Den 17-e Karmapa, som flydde från Tibet till Kina nu i januari, är överhuvudet för Tibets äldsta sekt, och hans reinkarnationer går längre tillbaka i tiden än Dalai Lamas. Den gamle 16-e Karmapa dog 1981 i landsflykt i Chicago, och hans efterträdare den 17-e, född 1985, erkändes både av Dalai Lama och Kina 1992. Detta är unikt. Men en av den 16-e Karmapas närmaste lamor i Chicago, Shamar Rinpoche, en mycket betrodd man, fann och utkorade en annan Karmapa i Sikkim 1994, som installerades i Karmapas eget kloster Rumtek i Sikkim i Indien, som han (den 16-e) själv byggt 1959 efter sin landsflykt från Tibet och som tros vara det rikaste klostret i Indien med tillgångar på 1,2 miljarder dollar. Det finns alltså två Karmapas, båda är erkända och etablerade, och ingen av dem kan egentligen påstås vara sannare än den andra. Tyvärr har detta resulterat i ibland bitter fiendskap mellan de olika Karmapas anhängare mot varandra, vilket är både barnsligt och dumt och vilket buddhister om några borde ha kunnat höja sig över frestelsen för. Frågan är nu hur den tibetanske Karmapa kommer att tackla denna fråga. Förhoppningsvis gör han det inte alls. Anledningen till hans flykt från Tibet var den, att varken lärare från Indien tilläts resa till honom för att fortsätta utbilda honom eller han själv till Indien för att läras av dem. Han är 15 år och behöver mer än någonting annat vidareutbildning inom sin religion och filosofi för att kunna utöva sitt viktiga värv som överhuvud för Tibets äldsta sekt.

Det är bara att önska honom lycka till.

Göteborg 17.2.2000.

Kulturkalender, mars 2000.

2 : Kurt Weill 100 år.

- Martin Ritt 80 år.

7 : Tamas Masaryk 150 år, Tjeckoslovakiens grundare och förste president.

- Lord Snowdon 70 år.

- Ivan Lendl 40 år.

12 : 75-årsminnet av doktor Sun-Yat-Sen, Kinas ende demokratiska ledare någonsin.

13 : 70 år sedan planeten Pluto upptäcktes.

16 : Bernardo Bertolucci 60 år.

- 100 år sedan Knossos på Kreta upptäcktes och började utgrävas.

19 : 50 år sedan Edgar Rice Burroughs avled, Tarzans skapare.

20 : 75-årsminnet av George Nathaniel Curzon, Indiens störste vicekonung.

21 : Peter Brook 75 år.

22 : Stephen Sondheim 70 år.

24 : Steve McQueen 70 år.

27 : Frälsningsarmén 120 år.

28 : 70 år sedan Konstantinopel och Angora ändrades till Istanbul och Ankara.